

OTEIZA'ren

lana obeto ulertu aal
izateko oarpen koskorrak

XABIER EGAÑA

Jorge Oteiza'ren "Interpretación estética de la Estatuaria Megalítica Americana" liburutik aterata daude. Oso interesgarria iruditu zait, Oteiza'ren eskulturagintza obetoago ikus-ulertzera iristeko berorrek idatzi duan obra batek gidaturik ibiltzea.

Gaitza da benetan lan au, asko ere asko baidira Oteiza'k berak azaltzen dituan xeapen-jokabideak. Orregatik, ederkí litzake, ni baiño iaioagoren batek, eta batez ere artista ori nik baiño sakonago eza gutzen duanen batek estudio oni, beronen zabalera guztian eltzea. Eta eldu ere Oteiza'ren arte-lan osoari begiratuaz; bai estetika lanari eta bai bere lan idatziari. Ortxe ikusiko litzake, "Quousque tandem"... liburuan, esate baterako, nola arkitu nai duan estetika-oñarri bat geron euskal kondairan bertan, Colombia'ko San Agustin'en inguruan arkitu duan bezelaxe. Idarokipen edo sujerentzi bat besterik ez da au bear bada, baiña inportantzi aundikoa nere ustez, gaurko gure euskal kultura au arkitzen dan une larri ontan.

ESKUARTEAN dakarkigun liburu onek dionez, gizonak beti euki du bere aurrean onoko prolema au: emendik izkututakoan, au da, izateari utzitakoan, zer? Ilda gero, zer? "Eriotzaren soluzioa da benetako gizonaren kezka gairik nagusia ta mamikoena" (35-gn. or.). Eta ondorio bidez, gizon orixe da artearen gaia. Kontuz, ordea, emen, Oteiza'k berak dion bezela, ez dira berdín: gizona artearen gai izatea eta gizona artean irudi bezela agertzea. Eriotzaren aurrean arkitze orrek berak eragingo dio gizonari bere segurantzi gabeko izate orri soluzio bat edo salbabide bat arkitzera.

Nun arkitu, ordea, gizonak salbabide ori? Bere baitatik kanpora, noski. Eta salbabide ori bere baitatik kanpora billatzean, topo egiten

du paisajearekin, kosmoarekin, bizitzarekin; eta bizitza orretzek menderatuta eta inguratuta dauka gizona eta izugarritzko larria ematen dio. Paisajeak kondizionatzen ditu gizonaren bizitza, espiritua ta eriotza. Eta orrela gizona bera sartzen da paisajea bildurra eta bearrak eraginda" (33).

Paisajea sartzeko ori, berriz, zera da: gauzen aurpegi sentigarria ikus-ausnartzea, eta gauzen izkutuenerako izaera billatzea. Norberaren premi eta bear-izate batek eragindakoa da, beraz. Artea ez da izadiaren plasmate utsa. Norberak eriotzarekin daukan burruka ta garaipen aparteko batek kondizionatuta dago beti artea. Garaipen au, berriz, ez da fotografiarena. "Paisajearen gertakizunak eta bere arimako istoria naturala gizonak kontatu aal izan baiño leenago, sobrenaturalki bururatu bear ditu beroiek: norberaren estetika-bururape-nik gabe ez dago norberaren arimarik eta benetako kondaira-azitzerik ere ez". Gizakume ori, bere salbatu-nai ortan, paisajearekin arkitzen da aurrez-aurre. "Paisaje ori, berriz, zergauza sentikor ta millamodutako bat bezela da, misteriozko indarrez beteta dago eta derrigorean gure gañera dator gure patuaren argibidea berekin duala" (25). Alkar-topatze ortan, berriz, edota, garaille atera, salbatu, eriotzatik askatu egiten da bat edo bestela izatetik izkutatu arrastorik ere utzi gabe.

Planteamentu au gizonarena berarena dan ezkeru, "kultura-modu berriak paisajearen modu berriak dira, mundua bururatzeke era berriak" (25). Eta inguruko paisajeak gizona kondizionatzen dualakoxe, "gizon-modu desberdiñak egoteak esan nai du paisajea interpretatzeko moduak ere desberdiñak dirala; mundua bururatzeke moduak ere desberdiñak, artea egiteko erak ere desberdiñak, eta norbera salbatzeke bideak eta moduak ere desberdiñak" (25). Orregatik da artelaria bere erriaren apaiz-salbatzaille, eta orregatik salbatzen da erri bakoitza aparteko era batean.

Salbabidea. Apaiz-salbatzaille dan artelaria eriotzatik libratze orren billa dabillean, orduantxe burutzen du benetako arte-sortze edo arte-lan iraunkorra.

Nola ikusten du orduan Oteiza'k eskulturagillearen lana? "Eskulturak egiten duana da: munduaren —paisajearen, eriotzaren— aurpegi "martxa panikua" geratuazi. Gizonaren gañera amiltzen baidira aurpegiok eta izu-zalantzatan jaurtitzen dute gizona. Eskulturagilleak, berriz, geratuazi egiten ditu paisajearen millamodutako aurpegiak eta (...) maskara biurtzen ditu, —au da, seiñale iraunkor, salba-

tzaille, paisajeari bere azkengabeko ezberdintasuna ta mugimentua kenduaz—. Eskulturan, berriz ia ia erabat mugimentugabetzeraifio eramaten ditu aurpegi oiek, eta bein orrela estetika-bidez dominatu ondoren prest gelditzen dira erlijoi-kizunetarako". Une ortatixe ematen dute salbazioa, eriotzatiko askatasuna. Geroztik paisajeak ez dakar ondamenik gizonaren gaifera amiltzean dominatu egin baidu gizonak, eldu ta artegaiean sartu du: estatuan.

Auxe da estetika-bidez gizon-apaiz-salbatzaille dan eskulturagillearen lana. Inguruko gizadiaren ditzai edo erreleju bezela bere baitan nabaritzen du gizonak eriotza, eta eskulturagilleak existentzi-burruka gogor batean —burruka gabe ez baidago artistarik— egiten duana da eriotza ori geratuazi. Eta zer eginkizun dauka salbakuntza onetan estatuak? "Estatua da salbakunde orretxen toki santua, metafisikazko salbakuntza ori zertzeko apartaturik dagoan barneko lekugune edo forma. Ordena unibersala sartzan da estatuaren bidez munduan". Ikusi dugu paisajea, eta beronen zati dan gizonagan, arkitzen dan burruka ta eriotza. Auxe da batezereko mugimentua, ifork, artelariak ezik, sujetatu ezin dezakena. Artistak, berriz ori katiatzen duanean mugimenturik gabe uzten du paisajea eta geldiegonarazten dio. Orixe da estatua.

Gizonak, estatua ikus-ausnartzean, dominatuta ikusten du berortan egonezifia, paisajearen millamodutako aurpegi mugikor bildurgarria eta orduan menderatuta sentitzen du bere baitan ere bere barneko egonezifia. Salbatuta sentiitzen da. Orregatik dio Oteiza'k "toki santua" dala estatua ori. "Estatuan bide bat irikitzen du gizonak eta betikotasunera igarotzen da bertatik. Orregatik maskaragonkor bat da estatua, "andikaldean" bizitze bat —bere egonkortasunagatik ain zuzen— eta berebat "onuzkaldeko aurpegi edo gauza bat". Orretxek ematen du salbazioa. Kristautasunean bezelaxe da. Azkeneko salbakuntza erabatekoa egin aal izateko, bear-bearrezko izan zan "andikaldea" beeratu ta mundu ontara etortzea. Jainkoa gizon egitean bat-egiten dira, sintetizatu, goiko ta beeko izatea. Artean ere berdin gertatzen da. Benetako estetika-soluzioa, salbakuntza, eman aal izateko, bear-bearrezkoa da egonkorra, erabatekoa, unibersala, —au da, mugimentu-gabekoa— erri baten, kultura baten, artelari partikular baten aurpegi mugikorrek in konjugatzera irixtea. Eta estatuak zertzen du au. Toki partikular bateko zera goiko zera orrekin beteginda uztea, orixe da artearen jo-muga salbatzaillea.

Betiko bizi-nai-izate ortan burutzen du gizonak arte-lana. "Eriotzako dispartearen aurrean, salbazioko disparte kreatoria, beti-

koaren estetikazko egitea". Paisajetik asten da, baiña "estetika-kreazioa, irudi naturalak alkarren artean bategiten diranean bakarrik ematen da". Paisajearen millamodutako aurpegiak —bakoitzaren ikuspegi aldakorak—, maskara bakar batean —keiñu iraunkor batean— laburtzea besterik ez da.

Estetikazko arri batean izadia sintetizatze onek gizonari salbaidia eman zezaiekela ederki ikusten da kondairako une batean bakarrik eta izadiaren atzaparretan katigu arkitzen zan gizonarentzako. Berdin al da gaur oraindik? Bai. "Gizon kosmografikuaren baitan, irudipena da bere kapital nagusia. Paisajearen aurreneko bidea, aurrez-aurrekoa, idea eroikoa euki zuan gizona da". "Onela uxatzen du bere espirituko segurutasunikeza". Gure gizon ori garaille "itzultzen da" politikuki eta estetikuki; orixe da gizon istorikua, gaurko gizona. Gizon orrek, ordea, "bizitzen" jarraituko badu —eginda dagoanak arrastatu gabe— estrin-estрифetik planteatu bearra dauka aldi bakoitzean problema ori. Ala dio Oteiza'k berak: "Nere ustez, kultura-ziklo bat —artezko salbakuntza bat, arte-lan bat— ezin ditekete etorri onez eta lasai asi, arik eta artistak, mundua bere erara bururatzeko datu berriak berekin dituala, paisajearen birrikuste larria bat birplanteatu ez dezan bitartean —forma gizabetuen bolara sortuko da orrela— eta bere kulturari dagokion existentzi-bildur berri batetik asiera artu ez dezan bitartean".

Nola ez da, ba, bat salbatuta sentituko Arantzazu'ko elizaurrean jartzeko diran apostoluak ikusita gero? Nork ez du beraietan katiatua ikusten lertzen eta txikizioak egiten ari dan paisajea? Txikizioak egiten, bai, baiña alaere irauten, ari dan bizitza? Askatasuna eta azitzea ematen duan bizitza! Norbere mugikortasuna ikusiaz nola ez du batek bere burua salbatuta nabarituko?

Artelariak, arte-lan bakoitza zertu ondoren, irten egin bear du, bildurrez sartu zaneko paisajetik. Era ortan, paisajea, edertasun forma guztiak dauden lekua baiña areago, artelariak beroa, bizitza, bizitzaren jatzera arkitzen duan tokia da.

Oteiza beraren itz batzuekin bukatu nai ditut paisajeaz egindako oldozketa auek. "Kulturarik ez dala berritzen esaten dugu, arte-ziklo berririk ez dala inauguratzen, baldin aurretik gizagabetutako formen bolara bat ematen ez bada. Gizagabetutako formen bolara ori izango litzake norberaren gisako paisaje ikus-ausnartze bat, kanpoko izadiari erlijiobegiz begiratuaz eratuko litzaken arte-sortzeko bolara bat". Orrela, espirituzko burruka onek, zeozer "ikusi" ta eskuratu ezin

orrek, sufritu bear orrek, gauza izan bear du guri plastika berri bat sortu eragiteko, gure pentsakera, gure izkera eta gure birrezitzeko metoduak erlijio bidez eraberritzeko”.

Eta pesimistasunez egiten dut onoko galde hau: euskal-erria —artelariak berorren zati bat besterik ez dira— sartuta ote dago gero paisajea birplanteatzeko mugimendu ontan? Bizitzen ote dugu gero burruka ori, salbatu-bear ori, geron burua salbatu-bear ori?

Gure estetikazko apaiz-salbatzailleek ba ote dute gero gu salbatzeko aukerarik? Prest ote daude gero salbatzeko?

OR IKUSI dugu zenbait ikusaldetatik begiratuta arte-lanak berekin dakarren espiritzuko salbakuntza ortan paisajeak daukan garrantzia. Salbazio modu au, ordea, ze salbazio-mota da? Erlijiozkoa? Oteiza'ren estatuagintza erlijiozkoa al da? Kristaua ote da? Labur bada ere, erantzuna eman nai nieke galde auei.

Nere ustez, Oteiza'ren artea, eta ondorio bidez, emen jardunean ari dugun au, arte erlijiosua bai ba da, baiña ez kristaua.

Oteiza'k berak xeatzen du zer dan beretzat arte-lanean ematen dan salbakuntza ori: “Bear bada ez da egoki, erlijiozko izkeran, arte-lanean ematen dan zera orri salbakuntza deitzea. Estetika izkeran, ordea, bai, zillegi da eta oraindik geiago: zeaztu bearrean gaude estetikazko izateak eta jainko-izateak alkarren artean daukaten zerikusia. (Erljio, metafisika, ta estetika iru jakintza dira teknika aldetik begiratuta; baiña jakingai edo disziplina batbera besterik ez dute osatzen irurek: gizonak Jainkoarekin daukan artuemanen jakingaia. Salbatu-nai batberak konjugatzen ditu irurak gizonaren biotzean)”.

Jainkoari begira daukagun bizitzaren sintesi ontan Jainko-izaki ori nola bururatzen dugun, ortik sortuko dira berezitasun guztiak gero.

“Artegillearen metafisikagai bakarra ta nagusia, eriotza garaitzeko “andikaldean”, Erabatekoan, Jainkoagan bere burua jartzeko gizonak daukan premi gorri orrek determinatuta dago”. Oteiza'k ori esatean, Izaki nagusi bat besterik ez du erakusten oraindik, gure salbatu-bear izugarri ortan, gu berari begira jartzen gaituan Izaki nagusia. Auxe da guztien Jainkoa, Jainko sortzaillea, Izaki au, berriz, Testamentu Zaarreko Jainkoa izango litzake; Sinai'ko Jainkoa, komunki izaki orren irudia bururatu oi dan bezela: Jainko tximistazalea, indartsua, erriaren menderatzaillea. Au ez da ordea naikoa. Ala dio berak aurreratxoago: “Estetikaren traszenditzea Jainkoa beragaifio aillatzen da: aparteko sortzealdi batean sortutakoa bere Egilleari itzul-

tzen dio, eta orrela justifikatzen eta betetzen da Jainkoak gizonari buruz emandako definizioa: Jainkoaren antzera asmatutakoa”.

Bere izatez, Sortzaille bezela azaltzen zaigu emen Jainkoa. Beraz, artegilleak Jainko orrekin dituan artuemanak ere mailla ortantxe bertan arkitzen dira. Artegille orrek Jainkoarekin daukan artuemana ez da semetasunezkoa, eta bai alako berdintasun batekoa. (Minuskulazko) sortzaillea da berau, eta (Maiuskulazko) Sortzaillearekin artuematzen da molaerebait berorri menderatuta badago ere. Ez du Oteiza'k beste artuemateko modurik ikusten. Orain, berriz, nik egiten dut galde: Salbaziorik eman aal diteke egoera ontan? Salbakuntza naturala, au da, gizona gauzen eta kosmoaren gaitetik jartzen duana, bai. Baiña benetakoa, au da, Jainkozko salbakuntzarik ez.

Nere ustez, oraindik ez da ontaraiño Oteiza iritxi. Garbi asko egiten du berak onoko bereizketa au. “Materia dauka gizonak Jainkoagandik jasotako mensajetzat eta materi ortan idazten du berak bere goierantzuna. Semea bialtzen badigu Jainkoak, Seme orretxekin komulgatzea izango da gure salbaziozko erantzuna (erlijioso soluzioa). Guk artean Jainkoagandik jaso dugun mensajea berriz, izadian mundu-gauzek sortzetik daukaten ordena ortan dago. Eta guk mensaje orri berorrek erabiltzen duan izkeran erantzutea, Aitarekin komulgatzea da (estetika salbazioa)”.

Ontan, jainkozko erantzun bati jainkozko salbakuntza bat dagokio: eta auxe da erlijio soluzioa, kristau askabidea. Artelariak, ordea, Jainkoak bere eskuetan jarri duan materiaren bidez erantzuna ematean, berak bakarrik ematen du erantzun ori. Emen ez dago Jainko alderik. Eta Oteiza'ren lanbidea mailla ontan ikusten dut nik. Estetika soluzio bat ematen du berak, gizona salbatu bai egiten du, baiñan naturazko mailla ontan. Gizona erabat eta benetan salbatuko lukeana, berriz, zera izango litzake, bi salbabide oiek, estetikazkoa eta erlijiozkoa, batean eukiko lituzken artista-erantzuna alegia. Estetika-salbazioari kristautasunak ematen dion eroskuntza edo erredentzioarekin bakarrik, arkitu dezake gizonak artean askatasun osoa, Jainkoarengana bete betean urbiltzea.

Salbakuntza natural onen ikusaldetik begiratuta bakarrik ulertzen dut Oteiza beraren “Androcanto y sigo” idazlanaren azkena: “Ene Jainko maite ori: arri koskor auxe utzi nai dizut, zuk egin zenuan guztiaren artean ez zegoan arri koskortxo auxe—leen esan bezela sortzaille (txikiak) Sortzaille (aundiari) ematen dio erantzuna—. Arri koskor ontatixe zaitut ulertzen, aurkitzen, ezagutzen, agregatzen eta laguntzen”... Aixa ikusten da emen salbakuntza naturala.

Arri ori egin zuan Jainko sortzaileari arriari bertan, materian bertan erantzutea da ori. Baiña nun ikusi diteke or erantzun erlijiosu-kristaua?

Oteiza'ren estatuagintza kristau ez dala esateko beste onoko au ikusten dut oraindik. Eskuaratean dakargun liburu ontan Oteiza'k ematen duan eriotzaren bururapena ez da kristaua. Bere salbazioa billatzeko burrukan ari da gizona eriotzarekin. Salbakuntza auxa da edozein bizierari eragiten diona, bai gizartekoari, bai, politikazkoari, ta bai erlijiozkoari. Eriotza izkutatzea da, lotuta, egonezinda gelditzea. Gauzak onela ziran arik eta kristau mensajea etorri arte. Baiña au etorri ezkerotik, ez dut uste gauzak berdin planteatu ditezkenik. Kristo etorr: ezkerotik iltzea ez da bildurrezko, ez da izateari uztea. Guztiz ostera baizik: izaten astea da. Gauzak onela jarri ezker, estetika-salbazioak ere, beste era batekoa izan bear duala uste dut. Eta au ez dut ifun Oteiza'k esanda ikusten.

Onezkero azkena emango diet Oteiza ta bere lana obeto ulertu aal izateko idatzi ditudan esan labur auei. Guztiz interesgarria litzake, gure eskultura onek orrelako estetika-tradizio salbatzaillerik bere baitan gordetzen ote duan ala ez ikustea; eriotzatik gure erria nola salbatu zan asmatzea —salbazio ori eskuratu zuana bistan baidago—; eta gure gaurko bizitza au salbabide orrek zenbateraino gidatzen duan edo gidatu dezaken jakitea.

Bai al dugu gerongan, bizitzen al dugu, kosmoaren planteamentu berri bat jartzera bultzatzen gaituan alako existentzi-bildurrik? Zenbaterainoko burruka-indarrak dauzka gure euskaldun erriak? Esnatzeko garaia ez ote da gero? Ez ote da gero garaia estriñ-estriñera itzultzeko eta guretzat atzerritar diran kanpoko eskoletan, besteen paisajeetan, gure salbazioa billatzeari utzia, euskaldun kosmoan, euskaldun paisajeetan, jazten eta bizitzen dan mugimentu baten bidez gure salbazioa billatzen asteko?